

ВЕРСКА НАСТАВА У СЕКУЛАРНОМ ДРУШТВУ — ЈЕДАН АСПЕКТ ЉУДСКИХ ПРАВА

Марко Трајковић*
Епархија нишка,
Ниш

Апстракт: Циљ овог рада је да представи верску наставу као један од аспеката људских права. Одређењем самог појма људска права сагледаћемо основне аспекте овог појма дефинисаног у међународним документима. У атенди људских права истакнуто место заузима и религија, која се од друге половине 20. века одређује као важан фактор у процесу развоја толеранције и међукултурног уважавања. Због тога је учење о вери у оквиру развијених европских земаља усталавена пракса и резултат уверења да вредности пошеницијал религије може помоћи свестран развој личности. Секуларно устројство не намеће попреку створе одвојености и не мешања, већ правна наука препознаје систем кооперативне одвојености, ипужајући шиме могућности сарадње у остваривању оних делатности које су од значаја за друштво. Верска настава у националном образовању има своје специфичности, условљене друштвено-политичким околностима, али је њено враћање у образовни систем позитиван искорак српске државе у погледу унапређивања људских права. Поред правних аспеката, посветићемо пажњу и педагошким аспектима веронауке у Србији у циљу истраживања позитивних страна, и указивању на постојеће проблеме.

Кључне речи: Људска права, верска настава, хришћанство, секуларно друштво.

Појам људских права

Људска права су цивилизацијска тековина, она представљају резултат дуге и успешне борбе за права појединца, односно за заштиту појединца од терора државе, политичких елита или било које друге доминантне групе. С тим у вези Р. Биговић истиче да је то „протест против беде, поробља-

* marko.trajkovic1989@gmail.com.

вања, потчињавања, терора, суровог мучења“, односно: „борба за човечан људски живот, људску слободу и људско достојанство.“¹ М. Бишкуп сматра да се под синтагмом људска права подразумевају темељне политичке слободе, право на живот, слободу вере и мишљења, као и слободно кретање у својој и другим државама.² Људска права дакле подразумевају скуп прописа на које појединац полаже право без обзира на националност, верско опредељење, пол, расу, тј. његова права проистичу из чињенице да је реч о људском бићу. Анализирајући, Х. Јанарас истиче да придев „људска“ упућује на нешто што је заједничко свим људима, те је сваки човек носилац права, а право једне особе произилази из друштвено правног кодекса који је (који БИ требао да буде, прим. аут.) обавезујући за све.³

У контексту права неопходно је осврнути се и на појам „обавеза“, као интегралном аспекту феномена људских права, без кога она не могу бити остварена у целости. У декларацији о правима и достојанству човека наводи се: „Права и слободе нераскидиво су повезане са човековим обавезама и одговорношћу. Личност, реализујући своје интересе, треба да их усклађује са интересима ближњег, породице, локалне заједнице, народа, читавог човечанства.“⁴ Граница наших права и слобода сеже до границе права других људи, и то је оно чега људи морају бити свесни. Штитећи своја права, али и штитећи права других од себе остварујемо пуни потенцијал људских права. Свако другачије схватање и поступање у погледу права води у прошлост, у деспотизам, первертовање и селективну примену права, што је историја одбацила и заменила много хуманијим приступом.

Сам зачетак идеје људских права води нас далеко у прошлост, све до античке Грчке.⁵ Наравно, то су била права која су се тичала само одређеног броја људи, док су потпуно искључивала робове. Иако то нису била права у савременом смислу, она су била основа и подстицај за даљи развој људских права.

До дефинисања и заштите права појединаца у савременом друштву први пут долази у 20. веку. Тачније, Универзална декларација о људским правима из 1948. године, која је усвојена у Уједињеним нацијама, представља први документ који актуелизује питање права поје-

¹ Радован Биговић, „Људска права“, у: *Људска права у хришћанској традицији*, прир. Радован Биговић (Београд: Службени гласник, 2009), 73.

² Марјан Бишкуп, *Људска права: повјесно-теолошки осврт* (Загреб: Кршћанска садашњост, 2010), 13.

³ Христо Јанарас, „Људска права и Православна Црква“, у: *Људска права у хришћанској традицији*, прир. Радован Биговић (Београд: Службени гласник, 2009), 113.

⁴ Кирил Гундјаев, *Слобода и одговорност: у појазу за хармонијом: људска права и достојанство личности* (Београд: ПБФ — Институт за теолошка истраживања, 2010), 137.

⁵ Рауновић, М., и др., *Међународна људска права* (Београд: Правни факултет у Београду — Центар за издаваштво и информисање, 2018), 23.

динаца и представља темељ за развој потоњих декларација чије ће тежиште такође бити брига о човеку као јединки. До тог момента само су државе у међународним оквирима поседовале права, а након доношења декларације појединцима су без обзира на расу, веру, пол, године или неки други статус призната права на која су се могли позвати како би се супротставили неправедним државним законима или репресивним обичајима.⁶ Револуција која се догодила довела је до многих промена, велики број земаља широм света је ратификовао поменућу декларацију, поједине тачке декларације постали су делови устава многих земаља. Данас се појединци и друштва залажу за поштовање права угрожених група људи, организују се многи међународни скупови где се говори о унапређењу права појединаца, потписују се нове међународне конвенције чиме се агенда људских права проширује.

Све наведено представља велику победу разума (љубави) јер „практична димензија идеје људских права, односно, њихова афирмација кроз интегрисање у правни поредак држава и, такође, императив њиховог досезања до сваког ко је обесправљен и угрожен, однела је превагу над доктринарним различитостима које се налазе у самом корену поимања феномена људских права.“⁷

Верска настава и секуларно друштво

„Карактер односа између цркве и државе, религије и владајуће идеологије, одувек је утицао на школство и просвету.“⁸ Са појавом научног погледа на свет и ослобађања од „стега религије“ овај однос је бивао све мање сараднички. Афирмација световнијег погледа на свет води до „одвајања школе од цркве, укидања црквеног надзора и идеолошког утицаја на школу“, а овај процес „познат је као секуларизација образовања. Он је део општег процеса секуларизације, односно одвајања цркве и државе. Изражава се у повлачењу религије у цркве и приватни живот људи и слабљењу цркве као друштвено-политичке снаге.“⁹

⁶ Majkl Ignjatijef, *Ljudska prava kao politika i idolopoklonstvo* (Beograd: Službeni glasnik, 2006), 32.

⁷ Зоран Деврња, „Теолошка анализа појма људских права и њихова рецепција у хришћанској цркви: утемељеност концепта људских права у хришћанству и канонскоправне последице њихове имплементације“ (докторска дисертација, Универзитет у Београду, 2014), 10.

⁸ Снежана Дачић, „Ослушкивање верске наставе“, у: *Религија у мултикултуралном друштву*, прир. Милан Трипковић (Нови Сад: Филозофски факултет у Новом саду — Социолошко друштво Србије, 2005), 230.

⁹ Дачић, „Ослушкивање верске наставе“, 232.

Основну претпоставку секуларизма да ће модернизација неминуовно водити ка опадању религиозности многе развијене државе данас оповргавају.¹⁰ Због тога, упркос секуларизацији образовања, данас у већини европских земаља верска настава има своје место у државном образовном систему.¹¹ Јер, чак и када правни систем и државно уређење предвиђају одвојеност државе и цркве, то по правилу нигде у Европи не значи непремостиви јаз, апсолутно немешање и немогућност обављања заједничких послова државе и цркве.¹² Примери сарадње очито постоје, и у области образовање они се огледају, између осталог, у одржавању часова верске наставе. Верско образовање је у школском систему присутно као обавезан или као изборни наставни предмет.¹³ Према свом садржају верска настава може бити конфесионална (Аустрија, Немачка, Белгија, Шпанија, Италија, Хрватска, Бугарска, Република Српска), у једном броју држава њено изучавање има мултиконфесионални приступ (В. Британија, Норвешка, Финска, Португал итд.), и као трећи модел у појединим земљама (Шведска, Русија, Чешка, Литванија) одржава се неконфесионална-општеобразовна верска настава која подразумева стицање когнитивних знања о религији.¹⁴

Евидентно је дакле да образовни системи велику пажњу посвећују религијском образовању упркос процесима секуларизације, а наставом се води рачуна о верским потребама али и о моралним и друштвеним вредностима религије.¹⁵ Широка прихваћеност верског образовања у европским оквирима јесте резултат спознаје да је религија изузетно важна у процесу усвајања и изградње вредносних система који су корисни за живот и функционисање појединца у друштву. Најефикасније усвајање ових вредности јесте у периоду изградње личности, те отуда и место за један овакав предмет у образовним системима. Државе које воде савесну просветну политику не негирају вредности

¹⁰ Растко Јовић, „Историјат верске наставе у Србији“, у: *Верска настава у београдским школама*, прир. Слободанка Гашић Павишић и Славица Шевкушић (Београд: Православни богословски факултет Универзитета у Београду — Педагошко-катихетски институт — Институт за педагошка истраживања, 2011), 86.

¹¹ Роман Миз, „Веронаука у школама неких европских земаља првенствено чланица Европске уније“, у: *Религија, веронаука, толеранција*, прир. Зорица Кубурић (Нови Сад: Центар за емпиријска истраживања, 2010), 107.

¹² Сима Аврамовић, „Право на верску наставу у нашем и упоредном Европском праву“, *Анали правној факултету у Београду: часопис за правне и друштвене науке*, бр. 1 (2005): 48.

¹³ Станоје Ивановић, „Образовање између религије и секуларизације“, *Иновације у настави*, бр. 2 (2015): 15.

¹⁴ Аврамовић, „Право на верску наставу“, 60.

¹⁵ Ивановић, „Образовање између религије и секуларизације“, 16.

потенцијал који хришћанска порука носи, већ пружају могућност ученицима да се кроз образовни систем упознају са хришћанским вредностима, верујући да то ствара продуктивне чланове друштва.

Пут до поменуте спознаје, тачније до разумевања да људи „не могу без веровања чак и када су атеисти“, као и да „они увек за себе успоставе неко веровање, понекад у виду неког логичког конструкта“ није био лак.¹⁶ Период незапамћених ратова и страдања милиона људи у 20. веку наметнуо је потребу преиспитивања вредносних оријентира на глобалном нивоу. Показало се да потпуно негирање духовног може довести до катастрофалних последица и инструментализације људи зарад најгорих циљева. Међународне институције усвојиле су бројне документе које се тичу заштите права човека са тежњом да се болна искуства никада не понове, а важне одредбе ових докумената уважавају иманентну људску потребу за веровањем и учењем о вери. С тим у вези С. Флере анализирајући одређене одлуке и препоруке Савета Европе наводи да је тежња Савета развој мултикултуралности у Европи, а да је управо образовање означено као одлучујући пут за борбу против стереотипа и незнања. Остваривање ових циљева (по мишљењу Савета Европе) може се остварити креирањем програма којима ће се повећати знање о различитим религијама.¹⁷

У Декларацији о правима човека¹⁸ из 1948. године наводи се да свако има „...слободу исповедања религије или конфесије како самостално, тако и у заједници са другима, јавно или приватно, у образовању, вршењу верских послова и верских и ритуалних обреда“ (чл. 18). Даље, истиче се да „образовање треба усмерити на потпуни развој људског бића и јачање поштовања људских права и слобода. Образовање треба да доприноси узајамном разумевању, толеранцији и пријатељству међу свим народима, расним и верским групама...“ (чл. 26).

Сличан тон налазимо и у Декларацији о укидању нетолеранције¹⁹ којом се у преамбули изражава став да „вера и убеђења за сваког оног

¹⁶ Светомир Бојанин, *Тајна школе* (Београд: Одбор за верску наставу Архиепископије београдско-карловачке, 2016), 47.

¹⁷ Сергеј Флере, „Религија у јавној школи — оријентир за државе у транзицији“, у: *Религија, веронаука, толеранција*, прир. Зорица Кубурић (Нови Сад: Центар за емпиријска истраживања, 2002), 32.

¹⁸ Видети: „Универзална декларација о правима човека“, United Nations Interim Administration Mission in Kosovo, <http://www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/04serbian/SChri/SCUniversal Declaration of Human Rights.pdf> (посећено 2. јануара 2019. г.).

¹⁹ Видети: „Декларација о елиминацији свих облика нетолеранције и дискриминације заснованих на религији или веровањима“, у: *Људска права у хришћанској традицији*, прир. Радован Биговић (Београд: Службени гласник, 2009), 5–10.

ко се њих придржава представљају основни елеменат његовог схватања живота“ као и да „слобода вере и убеђења мора доприносити општим циљевима светског мира, социјалне правде и пријатељства међу народима, као и ликвидацији идеологија и праксе колонијализма и расне дискриминације.“ Наводи се такође да „свако дете има право на приступ образовању у области вероисповести или убеђења (...) при чему интереси детета представљају основни принцип“ (чл. 5, став 2).

Као што видимо, од друге половине 20. века популаризују се идеје у којима се религија третира као интегративни фактор, наглашава се њен мирољубив потенцијал у процесу проналажења „јединства у различитости“, за разлику од њеног потпуног гетоизирања или пак коришћења за стварање сукоба и међусобне мржње.

Многе одредбе међународних декларација постале су део правних система суверених држава, чиме се идеје садржане у декларацијама операционализују на ужем, државном нивоу. На тај начин земље теже да код својих резидената изграде поменуте вредности, створе продуктивне чланове друштва и грађане света. Важно „оружје“ на том путу јесте образовни систем, при чему су курикулуми и појединачни наставни предмети усмерени на ширење знања ученика о сопственом културном наслеђу и богатству других култура.

Да би верска настава била у служби поменутих идеала неопходно је да, пре свега, сви непедagoшки елементи буду скрајнути. „Сврха верске наставе у школи је да, полазећи од религијске димензије, нагласак стави на целовит развој личности и на формирање личних и друштвених општељудских вредности.“²⁰ Преламање политичких, клерикалних или других интереса и искоришћавање верске наставе у циљу индоктринације младих људи води ка поништавању свега онога што је у суштини религије и циљева постављених пред овим наставним предметом. Дакле, питање веронауке постаје проблем онда када оно више није питање васпитања и идентитета, већ питање демонстрације идеолошке хегемоније у друштву.²¹ Људско право на стицање верског образовања не би смело да буде фактор подизања тензије и нетрпељивости међу људима, јер би то било својеврсно первертовање верске наставе и искоришћавање једног права у циљу ограничавања истог права другима.

Анђелковић истиче да се данас апострофира улога образовања у развоју човечанства у правцу мира, благостања, слободе и друштве-

²⁰ Зорица Кубурић и Слађана Зуковић, *Верска настава у школи* (Нови Сад: Центар за емпиријска истраживања религије — Савез педагошких друштава Војводине, 2010), 34.

²¹ Флере, „Религија у јавној школи“, 34.

них једнакости и у развоју укупних потенцијала појединца.²² Верска настава мора да дели ово бреме стављено на терет образовања, штавише, она мора да буде један од наставних предмета који предњачи у остваривању поменутих циљева, јер су они по природи ствари у домену религије. Уколико кроз своје курикулуме верска настава настоји да развија свест о човеку као икони Божијој, она ће то и остварити, чиме ће оправдати себе пред Богом и пред било којим критичарем био он теиста или атеиста.

Сматрамо да је оно што се недвосмислено може истаћи јесте да без обзира на модалитете, у највећем броју модерних европских земаља закони предвиђају верску наставу у државним школама, и ни у једној од њих се не сматра да је постојање такве наставе у сукобу са међународним стандардима.²³ Присуство верске наставе у образовном систему јесте друштвено корисно, законски и морално оправдано, те због тога не треба да буде предмет спорења. Са друге стране би о курикулумима, циљевима, резултатима и свим осталим педагошким аспектима верске наставе требало водити активну расправу, без поларизације и не у циљу релативизовања овог наставног предмета, већ искључиво у циљу унапређења наставе. На тај начин стварају се услови за максимизирање потенцијала које овај предмет, или боље речено религија, има у погледу повећања толеранције и међусобног уважавања без обзира на различитости.

Верска настава у секуларној Србији

Крупне друштвено-политичке промене до којих је дошло почетком 21. века у Србији довеле су до промене односа у држави, односно до тога да је извојевана победа у борби за слободу мишљења и уверења. На иницијативу Архијерејског сабора, и уз помоћ групе стручњака из области права, педагогије, психологије и сл., створени су услови за дијалог и изношење предлога државним органима задуженим за област образовања. Наиме, Сабор СПЦ упутио је 2000. године захтев Републичкој влади за поновно укључивање верске наставе у основне и средње школе. После много проблема и контроверзи које је овај предлог изазвао у стручним круговима као и у широј јавности, донета је одлука за враћањем веронауке, тако да је од 2001. године верска настава поново постала део школ-

²² Петар Анђелковић, „Савремено образовање и религијска настава у Србији“, *Зборник радова Филозофској факултету*, бр. 23 (2013): 278.

²³ Аврамовић, „Право на верску наставу“, 63.

ског система. На тај начин се педесет година од присилног избацивања веронауке, неговања култа личности и атеизације друштва веронаука вратила у школе. Ово представља изузетан успех српског друштва у целини, јер је начињен велики корак у погледу унапређења школског система и његовог ослобађања од идеологизације. Тиме се српска држава вратила у колевку европских нација, које своје секуларно устројство не користе као изговор за гушење верских права и слобода, већ напротив, уважавајући различите потребе грађана и плуралистичког друштва, остварују сарадњу са верским заједницама на корист појединца и друштва у целини. Такође, овом одлуком се наше школство вратило на идеал према коме образовање треба да буде у функцији развоја слободне, целовите и мислеће личности.

Сматрајући верску наставу логичним одговором на природну потребу српског друштва З. Кубурић и С. Зуковић констатују да се „пре верске наставе у Србију вратила религиозност“, поткрепљујући тврдњу статистичким подацима, према којима је у последње две деценије 20. века дошло до великог пораста религиозности.²⁴ Криза у којој се нашло друштво крајем 20. века створило је и велику кризу на духовном плану, што је довело до реафирмације хришћанских вредности и поновног приближавања Богу од стране великог броја људи. Тиме се изгледа потврђује теза С. Бојанина да после таласа насилне атеизације готово по правилу наилазе таласи повишених религиозних потреба код људи.²⁵

Право на одржавање верске наставе у српским државним школама добило је седам традиционалних цркава и верских заједница, приликом чега је постигнут широк консензус између државе и верских представника у погледу неких питања од виталног значаја. Тако је речимо законом предвиђено да ниједан верски уџбеник не може да буде стављен у употребу уколико постоји противљење само једне стране, што представља савремени модел поступања државе према цркви и верским заједницама, модел тзв. кооперативне одвојености.²⁶ Притом, контролу уџбеника спроводе и органи министарства који се баве питањем образовања,²⁷ што такође показује кооперативност између државе и цркве, али и озбиљност, и жељу да наставни садржаји буду што боље усклађени са развојним потенцијалима и потребама ученика.

²⁴ Кубурић и Зуковић, *Верска настава у школи*, 21.

²⁵ Бојанин, *Тајна школе*, 58.

²⁶ Сима Аврамовић, „Уставност верске наставе у државним школама — *res iudicata*“, *Анали Правног факултета у Београду: часопис за правне и друштвене науке*, бр. 1 (2006): 253.

²⁷ Аврамовић, „Уставност верске наставе у државним школама“, 253.

Након многих размирица по питању веронауке, сукоба око питања о томе да ли је она у функцији остваривања права, или се пак њоме ускраћују права на слободу вероисповести, дошло се до коначног решења. Верска настава је део образовног система у Србији, исправност ове одлуке је позитивно оценио Уставни суд Србије, чиме је ово питање стављено *ad acta*, а контроверзе које и даље постоје у стручној јавности су по мишљењу С. Аврамовић више последица погрешног тумачења концепта верске неутралности државе, и уврежености мишљења о религији као опијуму за масе.²⁸

У погледу права чини се да су ствари прилично јасне, и да донета одлука спада у либералнији начин организовања верске наставе (уз алтернативни предмет), при чему је одлука не само уставна него и на путу приближавања нашег права са европским законодавством.²⁹

Педагошки аспекти су међутим предмет непрекидне анализе и полемике, што је природно и позитивно у случају када је усмерено на препознавање проблема и проналажења начина за подизање квалитета наставе. Већ првих година након увођења верске наставе у српски образовни систем показали су се одређени проблеми, те се спроводе истраживања да би се стекао конкретан увид у оно што је постигнуто.

С. Јоксимовић је испитивала ставове ученика прве године средњих школа о верској настави. Конфесионална припадност је имала значајну улогу у погледу одабира овог наставног предмета, чак 72% испитаника се изјаснило да су хришћани православне вере, 36% ученика истакло је да је било задовољно наставним предметом, а 62% њих навело да би поново похађало исти предмет.³⁰

Истраживање рађено у 2011. години испитује неке додатне и неке сличне параметре као претходно наведено истраживање. Наиме, 72% ученика основне школе и 64% ученика средње школе би поново изабрали верску наставу, из чега се може видети да су резултати слични и да је интересовање ученика за верску наставу стабилно.³¹

Истражујући ставове ученика и родитеља по питању верске наставе Кубурић и Зуковић су дошле до резултата који показују да „49,4% ученика истиче да је досадашње похађање овог предмета

²⁸ Аврамовић, „Право на верску наставу“, 48.

²⁹ Аврамовић, „Право на верску наставу“, 63.

³⁰ Видети: Снежана Јоксимовић, „Мишљења ученика о верској настави и грађанском васпитању у средњој школи“, у: *Верска настава и грађанско васпитање у школама у Србији*, прир. Снежана Јоксимовић (Београд: Институт за педагошка истраживања, 2003), 70–96.

³¹ Слободанка Гашић Павишић, „Квалитет Верске наставе у београдским школама: општи налази евалуације“, у: *Вероучишћел у школи: часопис за дидактичко-методичка ишћања верске наставе*, бр 1–2 (2011): 75.

имало значајан утицај на развој њихове личности и промену њиховог понашања.³² Са друге стране 47,1% родитеља истиче да примећује позитивне ефекте верске наставе на њихову децу.³³ Ово је веома значајно, јер верска настава има смисла само у случајевима када се стечена знања манифестују у односу према себи и другим људима, односно када имају практичну димензију. Фактографско познавање чињеница без сагледавања дубљег смисла у колизији је са религијом, која увек мора бити делатна.

Поред овога, Слађана Зуковић је истраживала о практичним импликацијама верске наставе на подизање функционалности породичног живота и односа у оквиру ње, при чему су резултати такође били афирмативни.³⁴

Као што видимо ставови рецепијената су углавном позитивни, и деца и родитељи су задовољни верском наставом, као и ефектима које она има. Међутим, да би се успешност једног наставног предмета сагледала у целини неопходно је сагледати у којој мери су остварени циљеви, и да ли су реализовани садржаји прописани курикулумом. Такође, покушај увида у то да ли стечена знања имају практичне ефекте у животу, тачније у односу према другој морало би да буде од посебне важности за овај наставни предмет.

С тим у вези, показало се да само једна трећина катихета упозната са циљевима верске наставе,³⁵ што представља озбиљан проблем, јер води у произвољност и отвара могућност појаве читавог низа проблема у наставном процесу. Такође, оно што је јако занимљиво јесте да је примарни циљ верске наставе (развијање религиозности) у мањој мери остварен од секундарних ствари као што су толеранција, брига о другој и сл.³⁶ Развијање верске толеранције сматра важним 80% наставника, али само 69% њих сматра да на часу треба учити и о другим религијама.³⁷

Наставници су, за разлику од ученика, критични према градиву и његовој примерености узрасту, као и уџбеницима за верску наставу.³⁸ У том смислу, позитиван став ученика се може приписати педагошкој компетенцији наставника и њиховој способности да садржаје

³² Кубурић и Зуковић, *Верска настава у школи*, 172.

³³ Кубурић и Зуковић, *Верска настава у школи*, 178.

³⁴ Видети: Слађана Зуковић, „Функционалност савремене породице и верска настава као ресурс њеног оснаживања“, *Педагошка стварност*, бр. 1–2 (2009): 33–48.

³⁵ Гашић Павишић, „Квалитет Верске наставе“, 69.

³⁶ Гашић Павишић, „Квалитет Верске наставе“, 69.

³⁷ Гашић Павишић, „Квалитет Верске наставе“, 70.

³⁸ Гашић Павишић, „Квалитет Верске наставе“, 69.

које сматрају претешкима прилагоде ученицима и олакшају им самовладавање градива. То је такође позив да се наведене слабости узму у разматрање од стране надлежних служби, и да се ставови катихета уваже у циљу унапређења верске наставе.

Као што смо видели верска настава је уставно право грађана у Републици Србији, чиме наша земља стаје у ред земаља које настоје да кроз образовни систем створе свестране, продуктивне чланове друштва. Међутим, да би право на верску наставу било на корист појединаца и друштва у целини од пресудне је важности ангажованост цркве али и свих релевантних фактора у друштву задужених за област образовања. Само континуираним праћењем, редовном евалуацијом, унапређењем уџбеника и стручним обучавањем катихета могу се обезбедити квалитетна верска настава и превазићи постојећи проблеми. У супротном верска настава ће као део српског образовног система испуњавати наметнуте формално-правне обавезе, али ће доћи у опасност да по инерцији преузима и његове слабости.³⁹

Закључак

Агенда људских права уважава право људи на слободно исповедање религије, штавише она се препознаје као важан фактор изградњи мира у данашњем свету све већих сусрета људи различитих културолошких образаца. То је, између осталог, разлог што је верска настава законом уређена у већем броју европских земаља без обзира на секуларни карактер већине држава. Елементи хришћанске етике препознати су као важни у вредносном профилисању младих нараштаја, због чега је могућност учења о вери интегрални део секуларног система образовања.

Република Србија је тек у 21. веку поново пружила могућност својим ученицима да кроз образовни систем уче о вери и изграђују своју личност у целини. Иако праћено бројним контроверзама, увођење верске наставе је у складу са законом и праксама великог броја земаља, те представља уважавање елементарних људских права.

Даље напоре када је веронаука у Србији у питању потребно је усмерити на унапређењу наставних садржаја, континуираној подршци и обуци катихета, и редовној евалуацији реализованих садржаја.

³⁹ Оливер Суботић, „Слабости образовног система и савети катихетама“, *Православни катихети — часопис вероучишља архиепископије београдско-карловачке*, бр. 4 (2010): 25.

Литература:

- Аврамовић, Сима. „Право на верску наставу у нашем и упоредном Европском праву“. *Анали правној факултету у Београду: часопис за правне и друштвене науке*, бр. 1 (2005): 46–65.
- Аврамовић, Сима. „Уставност верске наставе у државним школама — *res iudicata*“. *Анали правној факултету у Београду: часопис за правне и друштвене науке*, бр. 1. (2006): 251–257.
- Анђелковић, Петар. „Савремено образовање и религијска настава у Србији“. *Зборник радова Филозофској факултету*, бр. 23 (2013): 277–299.
- Биговић, Радован. „Људска права“. У: *Људска права у хришћанској традицији*, прир. Радован Биговић, 73–84. Београд: Службени гласник, 2009.
- Bišкуп, Marjan. *Ljudska prava: povijesno-teološki osvrt*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2010.
- Бојанин, Светомир. *Тајна школе*. Београд: Одбор за верску наставу Архиепископије београдско-карловачке, 2016.
- Гашић Павишић, Слободанка. „Квалитет Верске наставе у београдским школама: општи налази евалуације“. *Вероучицељ у школи: часопис за дидактичко методичка питања верске наставе*, бр. 1–2 (2011): 67–78.
- Гундјаев, Кирил. *Слобода и одговорност: у појми за хармонијом: људска права и достојанство личности*. Београд: ПБФ — Институт за теолошка истраживања, 2010.
- Дачић, Снежана. „Ослушкивање верске наставе“. У: *Религија у мултикултуралном друштву*, прир. Милан Трипковић, 229–241. Нови Сад: Филозофски факултет у Новом Саду — Социолошко друштво Србије, 2005.
- Деврња, Зоран. „Теолошка анализа појма људских права и њихова рецепција у хришћанској цркви: утемељеност концепта људских права у хришћанству и канонскоправне последице њихове имплементације“. Докторска дисертација, Универзитет у Београду, 2014.
- „Декларација о елиминацији свих облика нетолеранције и дискриминације заснованих на религији или веровањима“. У: *Људска права у хришћанској традицији*, прир. Радован Биговић, 5–10. Београд: Службени гласник, 2009.
- Зуковић, Слађана. „Функционалност савремене породице и верска настава као ресурс њеног оснаживања“. *Педагошка стварност*, бр. 1–2 (2009): 33–48.

- Ивановић, Станоје. „Образовање између религије и секуларизације“. *Иновације у настави*, бр. 2 (2015): 13–17.
- Ignjatijef, Majkl. *Ljudska prava kao politika i idolopoklonstvo*. Beograd: Službeni glasnik, 2006.
- Јанарас, Христо. „Људска права и православна Црква“. У: *Људска права у хришћанској традицији*, прир. Радован Биговић, 111–123. Београд: Службени гласник, 2009.
- Јовић, Растко. „Историјат верске наставе у Србији“. У: *Верска настава у београдским школама*, прир. Слободанка Гашић Павишић и Славица Шевкушић, 78–89. Београд: Православни богословски факултет Универзитета у Београду — Педагошко-катихетски институт — Институт за педагошка истраживања, 2011.
- Јоксимовић, Снежана. „Мишљења ученика о верској настави и грађанском васпитању у средњој школи“. У: *Верска настава и грађанско васпитање у школама у Србији*, прир. Снежана Јоксимовић, 70–96. Београд: Институт за педагошка истраживања, 2003.
- Кубурић Зорица и Зуковић Слађана. *Верска настава у школи*. Нови Сад: Центар за емпијска истраживања религије — Савез педагошких друштава Војводине, 2010.
- Миз, Роман. „Веронаука у школама неких европских земаља првенствено чланица Европске уније“. У: *Религија, веронаука, толеранција*, прир. Зорица Кубурић, 107–109. Нови Сад: Центар за емпијска истраживања, 2002.
- Рауновић, Milan, и др. *Међународна људска права*. Beograd: Pravni fakultet u Beogradu — Centar za izdavaštvo i informisanje, 2018.
- Суботић, Оливер. „Слабости образовног система и савети катихетама“. *Православни катихети — часопис вероучитеља архиепископије београдско-карловачке*, бр. 4 (2010): 25–29.
- „Универзална декларација о правима човека“. United Nations Interim Administration Mission in Kosovo, http://www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/04serbian/SCChri/SCUniversal_Declaration_of_Human_Rights.pdf (посећено 2. јануара 2019. г.).
- Флере, Сергеј. „Религија у јавној школи — оријентири за државе у транзицији“. У: *Религија, веронаука, толеранција*, прир. Зорица Кубурић, 31–34. Нови Сад: Центар за емпијска истраживања, 2002.

Примљено: 15. 5. 2019.
Исправљено: 14. 10. 2019.
Одобрено: 1. 4. 2020.

RELIGIOUS EDUCATION IN SECULAR SOCIETY — ONE ASPECT OF HUMAN RIGHTS

Marko Trajković

Diocese of Niš, Niš

Summary: Aim of these paper is to represent religious education as one aspect of human rights. By defining concept of human rights we will try to perceive his basic aspects which are contained in international documents of human rights. In agenda of human rights religion have important place, and from second half of 20th century religion have been designated as important factor in process of developing tolerance and intercultural appreciation. Therefore, learning about faith is established practice in well-built European countries and result of belief that religion has huge potential in building versatile person. Secular organization does not impose principle of strict separation between state and church, but the law system recognizes concept of cooperative separation which offers chance for cooperation in realization those activities that are important for society. Religious education in national education system has its own specifics determined by socio-political circumstances, but returning these subject in education system is positive step that Serbian state made in promotion of human rights. Beside legal aspects we will pay attention on pedagogical aspects of religious education in Serbia in order to underline positive aspects and to highlight existing problems.

Key words: human rights, religious education, Christianity, secular society.